

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(15), 2025

Мукачево

Рекомендовано до друку та поширення через мережу
Інтернет Науково-технічною радою
Мукачівського державного університету
(Протокол №4 від 23 травня 2025 р.)

Головний редактор:

Гоблик Володимир Васильович – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, Мукачівський державний університет.

Заступник головного редактора:

Молнар Тетяна Іванівна – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

Відповідальний секретар: Мовчан К.М., директор наукової бібліотеки, Мукачівський державний університет

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кабацій Василь Миколайович – к. ф-м. н., доцент.

Козарь Оксана Петрівна – д-р. т. н., академік Української технологічної академії (м. Київ), професор кафедри інженерії, технологій та професійної освіти.

Корнієнко Інокентій Олексійович – д-р. психол. н., професор.

Лужанська Тетяна Юрійвна – к. географічних наук, доцент.

Малець Олександр Омелянович – д-р. і. н., професор.

Моргун Алла Володимирівна – к. філол. н.

Попович Наталія Михайлівна – д-р. пед. н., доцент

Прокопович Лідія Сигізмундівна – к. філол. н., доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій.

Проскура Володимир Федорович – д-р е. н., професор.

Реслер Марина Василівна – д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук, декан факультету економіки, управління та інженерії.

Стегней Маріанна Іванівна – д-р. е. н., професор

Теличко Наталія Вікторівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання.

Товканець Ганна Василівна – д-р пед. н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти.

Фізеші Октавія Йосипівна – д-р. пед. н., професор

Черепаня Наталія Іванівна – к. пед. н., доцент

Черничко Тетяна Вікторівна – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

2. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів: методичні рекомендації / кол. автор.; за заг. ред. О. М. Топузова; укл. О. В. Онопрієнко. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с.

3. Дмитрук В. І., Половенко О. В., Яцейко В. І. Освітні втрати та навчальні розриви: сутність, причини, наслідки та шляхи їх подолання: методичні рекомендації. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2024. 56 с.

УДК 373.3.011.3-057.874:159.955.1(045)

Боднар В. О.

магістр, Мукачівський державний університет

Кузьма-Качур М. І.

канд. пед. наук, доцент,

Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті описано психолого-педагогічні особливості формування й розвитку пізнавального інтересу у здобувачів початкової освіти: ситуативність, залежність від успіху, вплив педагога на його формування. Авторами схарактеризовано педагогічні умови, які забезпечать цілеспрямований розвиток пізнавального інтересу як основи майбутньої пізнавальної самостійності учнів: дидактична й емоційна привабливість змісту навчання; варіативність форм і методів подачі матеріалу; особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія; активне включення дитини у навчальний процес; адаптація до індивідуальних можливостей учнів; позитивна атмосфера успіху й підтримки.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, пізнавальний інтерес, педагогічні умови.

The article describes the psychological and pedagogical features of the formation and development of cognitive interest in primary education students: situationality, dependence on success, the influence of the teacher on its formation. The authors characterize the pedagogical conditions that will ensure the purposeful development of cognitive interest as the basis for the future cognitive independence of students: didactic and emotional attractiveness of the content of education; variability of forms and methods of presenting material; personality-oriented pedagogical interaction; active inclusion of the child in the educational process; adaptation to the individual capabilities of students; positive atmosphere of success and support.

Keywords: primary school applicants, cognitive interest, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. В умовах оновлення системи загальної середньої освіти України та реалізації компетентнісного підходу особливого значення набуває формування в учнів стійкої пізнавальної мотивації як основи для розвитку ключових і предметних компетентностей. Одним із провідних психологічних механізмів навчання молодших школярів виступає пізнавальний інтерес, який стимулює активність, сприяє цілеспрямованому засвоєнню знань і

забезпечує позитивне ставлення до навчальної діяльності [1].

Початкова школа є чутливою ланкою освітнього процесу, оскільки саме в цьому віковому періоді закладаються основи ставлення дитини до пізнання, формується її мотиваційно-ціннісна сфера, розвиваються когнітивні процеси. Успішність освітньої діяльності значною мірою залежить від того, наскільки вдається пробудити та підтримувати пізнавальний інтерес учнів, адаптуючи зміст і методи навчання до їхніх вікових та психологічних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «пізнавальний інтерес» має глибокі теоретичні корені в науках про особистість, зокрема в психології, педагогіці, філософії освіти. Останні дослідження українських науковців щодо формування пізнавального інтересу молодших школярів свідчать про зростаючу увагу до цієї проблеми в контексті реформування освіти та впровадження інноваційних методик. За визначенням А. Боднар, пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності [2, с.33].

Проблема формування пізнавального інтересу молодших школярів розглядається в наукових працях низки українських дослідників, які вивчали способи його розвитку з урахуванням вікових особливостей учнів та потенціалу змісту навчальних предметів. Зокрема, цьому питанню присвячені праці М. Богданової, В. Бондаревського, Н. Ворновської, К. Костильової, Ю. Ляха та інших. У сучасних дослідженнях було сформовано уявлення про специфіку й динаміку розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти залежно від педагогічних умов, методичного забезпечення навчального процесу, а також професійної позиції вчителя (Н. Бібік, Н. Бойко, А. Дусавицький, О. Савченко та ін.). Окреме значення має узагальнення Т. Грідченко, яка систематизувала результати досліджень щодо рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз теоретичних джерел дозволяє зробити висновок, що пізнавальний

інтерес у початковій школі виконує функцію ключового чинника формування навчальної мотивації, забезпечуючи внутрішню цілеспрямованість дитини до здобуття знань, сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу та формуванню позитивного ставлення до навчального процесу.

Мета статті – з'ясувати психолого-педагогічні особливості формування й розвитку пізнавального інтересу у здобувачів початкової освіти, визначення педагогічних умов, які сприяють його активізації.

Результати дослідження. Період молодшого шкільного віку (від 6 до 10 років) є критично важливим етапом у розвитку особистості дитини, оскільки відбувається перехід від ігрової до навчальної діяльності як провідної, що передбачає істотні зміни у структурі психічних процесів. У цьому віці закладаються основи навчальної мотивації, починає формуватися цілісна картина світу, що значно посилює роль пізнавального інтересу як внутрішнього стимулу до навчання.

Однією з провідних психологічних характеристик молодших школярів є висока емоційна чутливість, яка тісно пов'язана з потребою у новизні, яскравих враженнях, динамічному й доступному пізнавальному матеріалі. За результатами досліджень науковців, у цьому віці учні прагнуть пояснень причинно-наслідкових зв'язків, які лежать в основі явищ, що їх оточують, проте така потреба ще не завжди супроводжується вольовими зусиллями й умінням тривало зосереджуватися [2].

Пізнавальний інтерес у молодшому шкільному віці має ситуативно-емоційну природу. Як зазначає Л. Назарець «пізнавальний інтерес – особлива вибіркова спрямованість особистості на процес пізнання. Це взаємодія інтелекту й вольових процесів [5]. Крім того, пізнавальна активність у цьому віці пов'язана із домінуванням наочно-образного та наочно-дієвого мислення. Лише наприкінці початкової школи починають формуватися елементи логічного (абстрактного) мислення. Це означає, що для підтримання інтересу до навчання важливо надавати інформацію через практичні дії, візуальні образи, ігрові або казкові ситуації [6].

Не менш важливим чинником є потреба дитини в успіху. За спостереженнями О. Гриценко, позитивне підкріплення з боку вчителя, емоційне визнання досягнень учня, атмосфера доброзичливості й підтримки значною мірою впливають на збереження пізнавального інтересу. У разі ж систематичних невдач інтерес до навчальної діяльності знижується, а іноді трансформується у зовнішню мотивацію уникнення покарання чи догани [4]. Науковець зазначає, що «молодший шкільний вік (6–10 років) є критичним періодом для формування пізнавального інтересу. У цей час діти переходять від ігрової до навчальної діяльності, що сприяє розвитку їхньої пізнавальної сфери. Пізнавальний інтерес у молодших школярів характеризується наступними особливостями:

- ситуативність. На початкових етапах навчання інтерес має ситуативний характер і виникає під впливом новизни або емоційної привабливості матеріалу;
- залежність від успіху. Позитивні результати в навчанні підсилюють інтерес до предмета, тоді як труднощі можуть його знижувати;
- роль педагога. Учитель, який використовує різноманітні методи навчання, інтерактивні технології та створює ситуації успіху, сприяє розвитку стійкого пізнавального інтересу.

Слід зазначити, що у молодшому шкільному віці пізнавальний інтерес ще не має стійкого характеру. Його розвиток потребує організованого педагогічного супроводу, а також відповідності між змістом навчального матеріалу, рівнем пізнавальних можливостей учнів та методами його подання. Навчання, позбавлене емоційного залучення, образності та логічної завершеності, швидко втрачає привабливість для дитини.

Таким чином, вікові особливості формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи зумовлені:

- емоційною чутливістю та потребою у новизні;
- домінуванням наочно-образного мислення;
- високою потребою у позитивному підкріпленні;

– ситуативністю інтересу, що потребує переходу до стійкого внутрішнього мотиву.

З урахуванням цих факторів постає необхідність у розробленні педагогічних умов і методичних прийомів, що забезпечать цілеспрямований розвиток пізнавального інтересу як основи майбутньої пізнавальної самостійності учнів.

Однією з провідних умов формування пізнавального інтересу є цікавість і змістовна насиченість навчального матеріалу. На думку Н. Бібік, для молодших школярів надзвичайно важливим є відчуття новизни й практичної значущості знань, що засвоюються. Це вимагає підбору актуальних тем, що відображають реалії дитячого життя, збагачення навчального процесу міжпредметними зв'язками та життєвими прикладами [1].

Виклад навчального матеріалу має бути адаптований до вікових та пізнавальних можливостей учнів. На думку О. Савченко, це передбачає використання таких засобів, як наочність, ілюстрації, елементи гри, моделювання, інсценізації, що сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до пізнавальної діяльності [6]. Важливо забезпечити доступність змісту, логічну послідовність і варіативність завдань.

Ще одним чинником є особистість учителя, його професійна майстерність, педагогічний такт і здатність до емоційного резонансу з дітьми. Надзвичайно важливою є гуманістична взаємодія, що базується на довірі, підтримці, схваленні та позитивному підкріпленні.

Не менш суттєвим чинником є організація діяльності, яка передбачає активну участь учня: використання пошукових, дослідницьких, ігрових, проблемних методів. До ефективних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, зазначено в [3] на уроках природознавства відносять продуктивні (вивчений матеріал застосовується на практиці), евристичні або частково пошукові (окремі елементи нових завдань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань), проблемні (школяр усвідомлює проблему і знаходить шляхи її розв'язання), інтерактивні (активна

взаємодія всіх учнів, в ході якої кожний осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Отже, основними педагогічними умовами виникнення та розвитку пізнавального інтересу в молодших школярів є:

- дидактична й емоційна привабливість змісту навчання;
- варіативність форм і методів подачі матеріалу;
- особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія;
- активне включення дитини у навчальний процес;
- адаптація до індивідуальних можливостей учнів;
- позитивна атмосфера успіху й підтримки.

Застосування цих умов дозволяє не лише пробудити зацікавленість, а й поступово перетворити ситуативний інтерес на стійке прагнення до знань, що є основою внутрішньої мотивації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене теоретичне узагальнення та аналіз досліджень українських учених дозволяє зробити такі висновки:

- пізнавальний інтерес у психолого-педагогічній науці розглядається як емоційно забарвлений мотив, що визначає активність особистості у процесі пізнання. Його формування є необхідною умовою розвитку особистості молодшого школяра та передумовою успішного навчання;
- вікові особливості молодших школярів (емоційна чутливість, потреба в новизні, переважання наочно-образного мислення) визначають специфіку формування пізнавального інтересу, який у цей період легко формується, але потребує підтримки для збереження і поглиблення;
- до провідних педагогічних умов, що сприяють розвитку пізнавального інтересу, належать: змістовна насиченість і доступність навчального матеріалу, застосування ігрових, дослідницьких, проблемних і інтерактивних методів, створення ситуацій успіху, позитивна педагогічна взаємодія та врахування індивідуальних особливостей дитини.

Подальші наші напрацювання будуть спрямовані на дослідженні методів

активізації пізнавальних інтересів при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/peddysk_2011_10_13.pdf.
2. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAApp_2014_162_8. С. 32–37.
3. Горват М. В., Кузьма-Качур М. І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі формування природознавчої компетентності. URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/5227/1/Intensification_educational_cognitive_activity_younger_students_in_process_formation_science_competence.pdf.
4. Гриценко О. В. Формування позитивної мотивації навчання в учнів початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. № 36. С. 89–94.
5. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчально-пізнавальної діяльності. *Наукові записи*. Острог, 2003. Вип. 4. С. 81–91.
6. Савченко О. Я. Початкова освіта: виклики і перспективи розвитку. *Початкова школа*. 2019. № 1. С. 4–8.

УДК 373.3:37.015.3

Дем'янчук А.П.

здобувачка вищої освіти
спеціальність 013 Початкова освіта,
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
Мукачівський державний університет

Молнар Т.І.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито проблему активізації пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти. Теоретично обґрунтовано значення пізнавальної активності як умови формування мотивації до навчання, розвитку інтелектуальних здібностей і самостійності учнів. Узагальнено ефективні методичні прийоми, що відповідають віковим особливостям молодших школярів, як от: проблемне навчання; ігрові прийоми; навчання у співпраці; візуалізація навчального матеріалу; технології критичного мислення. Акцентовано на ролі вчителя як фасилітатора освітнього процесу, здатного створювати ситуації успіху й стимулювати внутрішню мотивацію до пізнання.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, мотивація до навчання, методичні прийоми, початкова освіта, пізнавальний інтерес, інтерактивні методи, критичне мислення, Нова

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>